

Pospíšil, Ivo

Hans Rothe jako slavista, polonista a ukrajinista : skvělý ediční čin a stále aktuální výzvy (hrst reflexí)

Slavica litteraria. 2012, vol. 15, iss. 1, pp. 182-185

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/124363>

Access Date: 20. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

přátel, ctitelů a žáků, za všechno, co jste dělal a děláte pro mezinárodní vědeckou spolupráci a dobré vztahy mezi lidmi.

Všichni Vám přejeme hodně zdraví a radosti ze života!

V Moskvě 3. 11. 2011

*Ludmila Budagova
předseda Organizačního výboru konference
a vedoucí Střediska dějin slovanských literatur
Ústavu slavistiky RAV v Moskvě*

HANS ROTHE JAKO SLAVISTA, POLONISTA A UKRAJINISTA: SKVĚLÝ EDIČNÍ ČIN A STÁLE AKTUÁLNÍ VÝZVY (HRST REFLEXÍ)

Mladá polská univerzita v Siedlcích vydává sérii *Colloquia Litteraria Sedlcensia*, která si už vydobyla uznání. Z předchozích svazků připomínáme knihu Agnieszky Pasztor Dunajów kolebká renesansu v Polsece, svazek studií o Ševčenkovi, monografii Dmytra Čyževského z pera Wernera Korthaase, svazek o D. Čyževském, studii Viktora Dmitrijeva o symbolu a ruském symbolismu, původní práci Oxany Blaškvic o české a slovenské kultuře ve vědecké činnosti D. Čyževského; plánuje se práce Stefana Simonka a Romana Bobryka. Rothe je významný evropský slavista, pravidelný účastník slavistických sjezdů, muž, jenž ve vědeckém bádání dodržuje pevné zásady, jehož práce jsou metodologicky ostře řezané a je v nich do značné míry – i jako muž kompromisu – nekompromisní, jdoucí často proti módním proudům. Tím je sympatický, stejně jako to, že svým konzervatismem pomáhá udržovat nosné oborové tradice. Svazek² soustřeďuje, jak uvádí Roman Mnich na počátku, čtyři okruhy: všeprostopující komparatistiku, obecné slavistické reflexe a potom okruh polonistický a ukrajinstický, vše však spojováno faktorem ruským, neboť Rothe je filolog v širokém slova smyslu, odborník na starou a starší literaturu, slavista a literární vědec, který svou vědeckou kariéru začal příznačně zkoumáním literatury období ruského zlomu v 18. století (N. M. Karamzin a Voltaire, Karamzinovy Dopisy ruského cestovatele).

Na počátku stojí *Obecné problémy slavistiky*, zvláště pak ruský psaný příspěvek věnovaný ještě krakovskému slavistickému kongre-

su z roku 1998, jenž však dosud neztratil nic podstatného ze své závažnosti, dokonce bych řekl, že ve souvislosti s minským kongresem a prohlubující se vnitřní i vnější krizí Mezinárodního komitétu slavistů a reálným stavem slavistických kongresů posledních deseti let nabývá na závažnosti – Задачи славянского литературоведения и реорганизация международных съездов славистов. Rothe se zde projevuje jako zdravě konzervativně založený člověk, který nechce podléhat módám, ani vědeckým: zde reaguje na četné hlasy znějící v slavistické organizaci (Mezinárodní komitét slavistů) zhruba od poloviny 80. let 20. století. Rothe vyzývá nikoli k vnějškovému přizpůsobování, ale k vnitřní proměně a vědecké koncentraci. Ukazuje, že všeobecný odpor k rigidně tzv. marxistickému falešně hodnotovému chápání literatury vedl někdy k nedocenění hodnotových tradic vůbec, k rezignaci na hierarchizaci bádání apod. I když se tu o něm ani slovem nezmiňuje, je zřejmé, že to byla především atmosféra postmodernismu, poststrukturalismu a dekonstruktivismu po pádu tzv. komunismu ve střední a východní Evropě po roce 1989, která uvedla tyto věci do pohybu.

Rothe má nepochybně pravdu, když tvrdí, že vnějškové pohyby či ukvapené reformy třeba nahradit vnitřní proměnou, soustředěním na určitá témata: mezi nimi je to pro Rotheho jako medievistu a odborníka na starší vývojové fáze kultury a literatury zejména poměr Pax Orthodoxa a Pax Latina, a tedy i Slavia Orthodoxa a Slavia Latina pro slovanský svět. Radí se nespokojovat se striktním dělením Slovanů na tyto dva tábory a nabádá k studiu a novým edicím, aby bylo zřejmější prolínání těchto entit. O tom svědčí další partie knihy, v nichž klíčové místo zaujímá vztah polsko-ukrajinsko-ruský.

Rothe má v podstatě pravdu, ale ani bez vnějších reforem se v mezinárodní slavistice

² Hans Rothe: *Szkice o literaturze polskiej i ukraińskiej*. *Colloquia Litteraria Sedlcensia*, t. VII. Institut Filologii Polskiej i Lingwistyki Stosowanej, Uniwersytet Przyrodniczo-Humanistyczny w Siedlcach, Ukrainische Freie Universität in München, Siedlce – München 2011. ISSN 1897-1423.

nelze obejít: svědčí o tom i to, že se vůbec nezmiňuje o etatickém pojetí Mezinárodního komitétu slavistů, což bylo kdysi vyvoláno nutností v prostředí studené války a bipolárního světa, ale nyní je to brzda. Mezinárodní komitét slavistů sdružující tzv. národní komitét, jež jsou zcela závislé na státní podpoře z peněz daňových poplatníků, tedy i slavistů, nereprezentují slavisty, ale pouze některé spřízněné mocenské skupiny. Především se celé velké vrstvy slavistů na slavistické kongresy nikdy nedostaly vinou nedostatku peněz, ale i způsobem oficiálního stranického delegování tzv. národními komitét. Proto na kongresech není zpravidla představována slavistika v její odborné špičce, ale jen v zájmových skupinách. V řadě zemí jsou tzv. národní komitét zjevnými outsidersy bez jakéhokoliv reálného vlivu, spíše rezidua úzkostlivě udržovaného stavu z období studené války. V řadě zemí se významní slavisté na kongresy vůbec nedostali nebo tam ani nemají zájem jezdit, někdy je diskriminována tzv. provincie nebo – jak jsem slyšel od jednoho metropolitního slavisty – provinční univerzity, tedy univerzity mimo hlavní město, nominace bývá někdy ideologicky, politicky nebo zájmově (jedno podmiňuje a zdůvodňuje druhé) ovlivňována, ačkoli se to samozřejmě nepřiznává. I když se v posledních dvaceti letech mnoho změnilo, z národní/státní (i toto označení je absurdní) i mezinárodní slavistické organizace jsou vyloučeny velké skupiny slavistů a dokonce celé slavistické stavovské organizace. To vede k tomu, že MKS nemá náležitou autoritu a ve většině zemí tzv. Západu, nemluvě o světě jako takovém, není za dominantního představitele slavistiky považován. To je posilováno odstředivými tendencemi vedoucími od jazykově etnického pojetí slavistiky k pojetí areálovému, jak o tom svědčí úspěšná činnost ICCE-ES, kde dochází zcela přirozeně k prolínání, tedy k multi- a interdisciplinaritě při zkoumání areálů střední a východní Evropy. MKS v posledních letech, zejména po krakovském kongresu, jenž měl být zásluhou krakovského profesora Lucjana Suchanka signálem obratu a jemuž Rothe věnuje své oprávněné zamyšlení, ale jehož závěry nebyly plněny (k čemuž přispěla i řada záměrně nebo nezáměrně chybných rozhodnutí v meziobdobích 1998-2010), ztratil dech a je jen stínem bývalé mocné or-

ganizace, která obstála i ve složitých poměrech bipolárního světa. Nutnost zásadně tuto organizaci reformovat, zbavit ji pseudoetatického rázu a vrátit jí ráz odborný, otevřenost a svobodomyšlnost věcnou i personální je *conditio sine qua non* – nebo založit jinou, založenou nikoli na reprezentaci, ale na řešení konkrétních úkolů formou mezinárodní vědecké sítě. Rothe tuto problematiku seriózně rozebírá, ale nikdy nejde do krajností; snažil se vždy být mužem konzervativního kompromisu, což vědě v podstatě prospívá – pokud ovšem najde partnery, kteří budou ochotni přemýšlet a věci měnit, byť povlnově, v duchu jeho návrhů. Zdá se, že tato naděje spojovaná s postkrakovským vývojem se však nenaplnila. Tato situace je ovšem spojena i s politickým prouděním v současné Evropě, v EU a s potížemi Evropy a euroatlantické politiky jako takové, od níž se tato hnutí vždy odvíjela. Všechny zlozvyky společenské praxe se bohužel promítají i do činnosti mezinárodních stavovských vědeckých organizací.

Své zájmy o klíčová místa svého výzkumu dokládá Rothe hned dvěma dalšími příspěvky, které se týkají problému *Slavia Latina* ve středověku mezi Římskou říší (národa německého, římský papež a císař) a Slavií Orthodoxa. Rothe si zakládá na tom, že se snaží ukázat, že Slované byli více než se předpokládá spojeni s ostatní Evropou, že od ní přijímali, napodobovali ji, že je neminuly všechny podstatné evropské duchovní proudy včetně renesance a humanismu, samozřejmě baroko apod. To je jistě správné. Zůstává však ještě jedna otázka, a to, jakým způsobem byly tyto podněty zpracovány, jakým způsobem se tu navazovalo na autochtonní proudění a jak to vše vytvářelo kvalitativně nový celek. Tedy je třeba takto zdůraznit vlastní autochtonní, nikoli jen allochtonní prvky vývoje a hlavně osobitou trajektorii evoluce slovanských literatur. I když se jistě nedá mluvit o nějaké slovanské jednotě, nelze společná slavika ani apriorně odmítat: nacionalismy 19. století, o nichž svého času psal Frank Wollman (*Slavismy a antislavismy za jara národů, 1968³*) – ať již germán-

³ Viz naši stat' Slavismy a antislavismy za jara národů Franka Wollmana: analýzy a přesahy. *Slavica Litteraria*, X 9, 2006, s. 85-93, přetištěno také in: *Slavista Frank Wollman v kontexte*

ské, románské nebo slovanské povahy – mají na těchto koncepcích značný podíl, v tom se jistě shodneme: umělé udržování nediferencované slovenské celku patří minulosti. Souhlasíme i s tím, že se slovanské literatury vyvíjely často podle obecně evropských paradigmat, i když nerovnoměrně; to však platí i o jiných evropských literaturách, např. přímo o německé, jak tom svědčí mj. Goethova snaha učinit z německé literatury písemnictví světové folklorizací (baladika), obratem k antice (dramatika) a k moderní evropské próze (Erziehungsroman).

Pro Rotheho je hlavním znakem transfer směrů na slovanskou půdu cizím prostřednictvím a v tom je v jeho pojetí dominantní – jak jinak – prostor polsko-litevsko-bělorusko-ukrajinský, někdy úže zvaný západní Rus. Tím se zabývá v druhé části s polským názvem *Szkice z zakresu polonistyki*, i když jednotlivé studie jsou psány i německy, rusky a ukrajinsky. V první studii *Die Stellung Polen-Litauens in der Kulturgeschichte Europas zwischen Ost und West* zkoumá právě tuto tranzitivní zónu (významná je tu Rothem nezmiňovaná kniha Lappo-Danilevského⁴), již pak dokládá v rusky psané příspěvku *Западная (польская) духовная песня на восточнославянской почве*, stejně jako výklad pojmu „Rossija“ a „rossijskij“ (ukraj. Rosija, rosijśkyj) v polské a ruské koncepci státnosti 17. století. Další studie se týkají balady a dramatu v ruském a polském romantismu a hlavně díla A. Mickiewicze a jeho vztahu

k Puškinovi na pozadí polsko-ruských konfliktů. Především nelze souhlasit s jakousi linií závislosti Puškina na Mickiewiczovi, i když tu zřetelně jsou spojivosti: na to byl Puškin příliš samostatně myslící, i když, jak Rothe správně poznamenává, v prvních dvou didaktických básních (*Вольность, Деревня*) se jeví jako amatérský filozof, ale to je pro německé badatele každý, kdo není systematick jako němečtí klasikové (řekl bych spíše politický myslitel, jenž to má načteno z dobových Angličanů a Francouzů skrze francouzštinu). Zde by se mohla zdát důležitou známá Puškinova recenze na Paměti Johna Tannera.⁵ Nezdá se mi ani, že by Puškinův koncept byl zcela klasicistický a Mickiewiczův zcela romantický: to odporuje základním poznatkům o kulturním vývoji Polska a Ruska v tehdejší době: byl bych v tom přinejmenším opatrnější. Na druhé straně to máme ještě jednoho romantického básníka, jenž vychází z německé „romantiky“, ale je skutečným vyjadřovatelem „poezie romantické existence“ nejen ideologicky, ale hlavně poetologicky – K. H. Mácha, který je v bádání o slovanském romantismu obvykle nespravedlivě upozadován. Zdůrazňování evropskosti v duchu Goethovy Italské cesty, tedy Evropanů jako dědiců kulturních jazyků řecko-rímské antiky a italské renesance, se promítá do Rotheho studie o antických reminiscencích v Mickiewiczově baladě *Švítez* (1820).

Třetí část je povětšinou ukrajinistická a je nesena určitým patosem, jehož pozadí ovšem spočívá v dávnějším německém nazírání (Rothe je berlínský rodák, ale dětství prožil v tehdejší Východním Prusku/ Ostpreußen). Spočívá především v poměrně raném vidění východoslovanské tripartice a její diferenciace jazykové, kulturní a politické. To se projevuje jak v jeho práci o duchovnědných základech ukrajinského budování národa v 16.-18. století (*Die geistesgeschichtlichen Grundlagen der ukrainischen Nationsbildung im 16 bis 18. Jahrhundert*), tak v jeho ukrajinsky publikova-

literatury a folklóru, I. Eds: Hana Hlůšková – Anna Zelenková. Ústav etnologie SAV, Slavistická společnost Franka Wollmana v Brně, Česká asociace slavistů, Slavistický ústav Jána Stanislava SAV. Bratislava – Brno 2006, s. 103-112.

4 Viz naši recenzi jeho edice *Potřebná edice o ruském myšlení* (Aleksandr Lappo-Danilevskij: Politische Ideen in Rußland des 18. Jahrhunderts. История политических идей в России в XVIII веке в связи с общим ходом развития культуры и политики. Bausteine zur slavischen Philologie und Kulturgeschichte, Neue Folge, Bd. 1. Предисловие М. Ю. Сорокиной. Подготовка текста М. Ю. Сорокиной при участии К. Ю. Лappo-Данилевского. Böhlau Verlag, Köln – Weimar – Wien 2005). Slavica Litteraria, X 9, 2006, s. 326-327.

5 Viz Puškinův »John Tanner« – jeho kontext, smysl a funkce. Čs. rusistika 1986, č. 3, s. 106-111, s další literaturou, viz také v naší knize *Na výspě Evropy. Skici a meditace k 200. výročí narození A. S. Puškina*. Masarykova univerzita, Brno 1999.

ném příspěvku o ukrajinsko-ruských vztazích v starší literatuře (*Деякі питання українсько-російських взаємин у давній літературі*), ale i jinde, např. studii o Ukrajině a Evropě. Pozoruhodná je jeho analýza *Kasandry* Lesji Ukrajinky a ovšem metodologická a ideologická studie o hledání třetí cesty v ukrajinských dějinách s výzvou, aby se Evropa obrátila k Ukrajině seriózně, historicky hlubinně, nikoli jen politologicky a politicky povrchně a povrchně.

To, co mě na Rotheových koncepcích vždy zaujalo, a to při četbě jeho věci i při osobních setkáních na různých slavistických i jiných jednáních, včetně univerzity v Bonnu i v Rotheho bonnské vile, je jeho úsilí o serióznost a vědeckost, jež hájí proti povrchní módnosti. Na rozdíl od něho bych hájil např. delší východoslovanskou jednotu a jen povolvnou diferenciaci kulturního areálu, stejně jako bych tak silně nenegoval slovanskou jednotu ve smyslu blízkosti, ve smyslu hledání slavik, když tu jsou (Z. Mathauser). Slovanství není jen něco daného objektivně (např. jazyk, dílem i dějiny, méně etnicita), ale i subjektivně

pocitovaného jako nástroj vnější i vnitřní slovanské emancipace, jako hledání opory v nadnárodním (supranational) přesahu jako záštity většího celku: to je zejména německým slavistům jistě srozumitelné.

Kniha studií vynikajícího německého slavisty Hanse Rotheho je mimořádným činem polské a ukrajinské slavistiky, jistě i osobní zásluhou Romana Mnicha, jež takto koncentrovaně a specializovaně prezentuje celek východoslovanský a západoslovanský a hlavně jejich tranzitivní zóny ve smyslu komplementarity jazykově etnického a areálového principu v díle přední osobnosti evropské a světové slavistiky, resp. slovanské filologie v širokém významu. Zejména důraz na vědeckost, historicitu s doceněním diachronie, odbornou střídmost, všeprostopující praktickou komparatistiku spíše geneticko-kontaktologického rázu a důležitost studia a edic dokumentů včetně korespondenčních, činí z tohoto svazku přínosné a zásadní dílo evropské slavistiky, nehledě na možné jiné pohledy a názory, které jsme zde také vyslovili.

Ivo Pospíšil

